

A enerxía do idioma

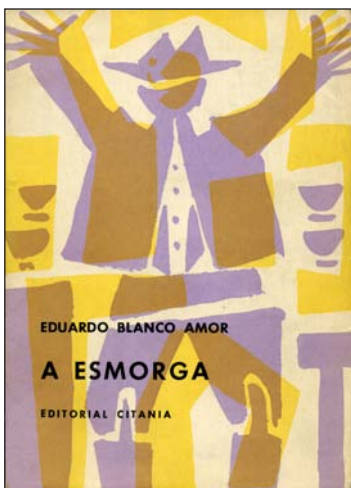
VÍCTOR F. FREIXANES

Os espazos da literatura. Territorios da palabra, onde o mundo se recrea e, ao mesmo tempo, se rescribe. Auria (Ourense) sempre será distinta despois de ler a Eduardo Blanco Amor: *A esmorga*, publicada por primeira vez en Buenos Aires da man da editorial Citania (Luís Seoane e os amigos da Asociación Galega de Estudantes, Escritores e Artistas) en 1959, aínda que escrita algúns anos antes, tal coma lembra nestas páxinas o profesor Xosé Manuel Dasilva e outros que foron testemuñas e mesmo protagonistas daquel proceso (Francisco Fernández del Riego, Isaac Díaz Pardo). Nunca Ourense (Auria), digo, volverá ser a mesma despois de ler a historia do Cibrán, do Bocas e o Millhomes; o longo monólogo-declaración do primeiro diante do xuíz dando conta dos acontecementos; o incendio do pazo de Castelo, a figura da Socorrito, a noite feroz, desesperada e húmida nas ruelas a carón do río, cos leiróns a chapuzar na escuridade das augas...

No ano 1975 tiven o privilexio de conversar longa e demoradamente con Blanco Amor, que daquela residía en Vigo, xa de regreso de Buenos Aires, onde botara practicamente a vida. É un dos traballos xornalísticos dos que me sinto máis orgulloso: aquela serie de conversas, reordenadas despois no correspondente capítulo do meu libro *Unha ducia de galegos* (1976), que titulei “Diante do espello”. Falabamos nas mesas da cafetería Goya, na rúa Urzaiz, e algunha vez no hotel Nilo, onde sufriu o ataque de corazón que o levaría ao sanatorio do doutor Toscano, onde faleceu unha noite fría de decembro de 1979.

Daquela preguntille pola lingua, que el non traía exactamente da infancia, senón que atopara e reconstruíra literariamente na colectividade emigrante de Arxentina e Uruguai. “Tivo que pasar tempo para me sentir seguro de ter unha lingua coa que poder traballar e contar o que eu quería”, explicaba. “Sentía a lingua, pero tiña que traballala máis [...]. Alguén dixo que eu escribira corenta anos en castelán porque era un renegado. ¡Vaia por Deus! Unha meirande parte das veces que o falante non quere falar galego é porque supón que o fala mal, é por respecto a nosa psicoloxía, por moitas razóns históricas que non imos contar agora, é así. Isto non se arranxa con insultos nin imposicións nin listas negras”.

E máis adiante, referíndose especificamente ao proceso de creación d’*A esmorga*, engadía: “O idioma da novela é un descubrimento e ten, ao mesmo tempo, moito de *koiné* persoal, resultado dunha longa loita por conquistar a lingua que necesitaba e non tiña

◀ Eduardo Blanco Amor
en Buenos Aires, 1955

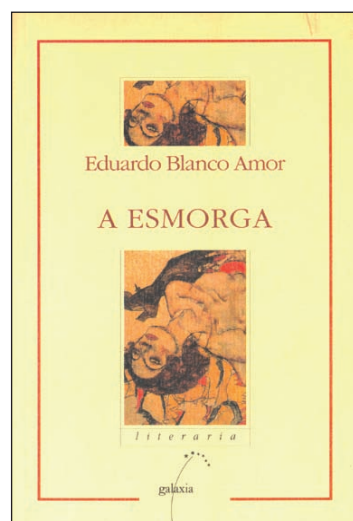
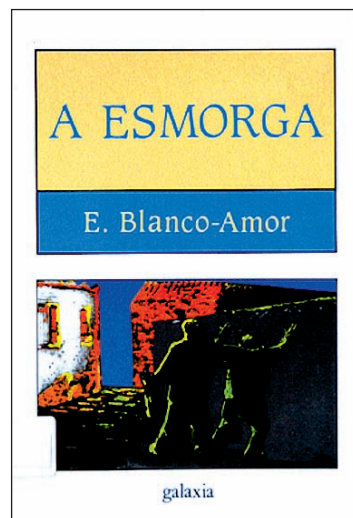
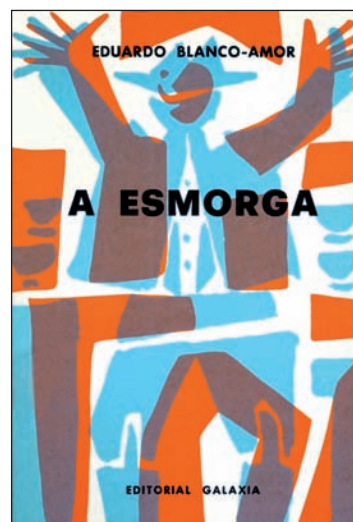
chuchado de neno. O que son as cousas: a miña grande aventura coma escritor foi chegar *dende fóra* do idioma, tiven que crear a miña propia lingua literaria recollendo aquí e acolá a fala de todos, os dialectos de cada un. En Buenos Aires vivían catrocentos mil galegos de todas partes de Galicia, cada quen coa súa fala, coas súas características dialectais lingüísticas e léxicas. Eu fixen de todo aquilo unha *koiné* xeral, deille un xeito literario, estético, sen que iso supoña un afastamento da lingua. Eu estaba ceibe no intre de escribir, podía escoller do que me ían ensinando uns e outros, vivía rodeado de case que medio millón de galegofalantes. De aí saíu a lingua d'*A esmorga*'.

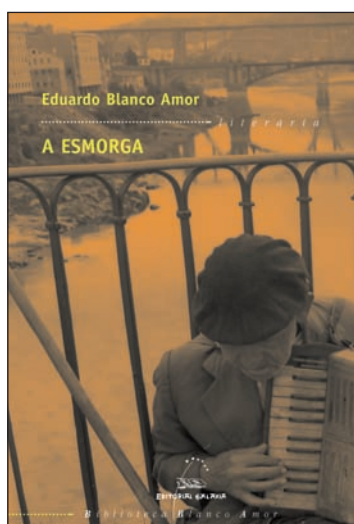
Neste mesmo número de GRIAL recolleemos unha serie de traballos relacionados coa *lusofonía*: ese territorio común (irmán) da mesma estirpe: galego, portugués, brasileiro e as linguas africanas. Non estou moi conforme co termo lusofonía porque nos refire especificamente á area lusa cando é algo máis cá histórica Lusitania o que atinxe o termo. Será cousa de abordar esta cuestión noutra oportunidade. Mais Margarita Ledo recolle no seu ensaio unha cuestión na que teño insistido outras veces: unha nación, unha cultura que se reconece como tal, é algo máis ca un territorio físico, bastante máis ca un espazo administrativo; unha cultura é sobre todo un espazo de comunicación: símbolos, códigos, emocións, memoria, proxectos, referencias que se comparten e se constrúen comunitariamente.

Cando Eduardo Blanco Amor escribe *A esmorga* había tempo que rebordara os cincuenta anos. Era daquela un escritor recoñecido en castelán nas comunidades do exilio e na sociedade literaria e cultural arxentina, chilena, uruguiaia etc. Que pulo íntimo, que desacougo interior, que necesidade secreta o empurra a poñerse a escribir en lingua galega, que non mamara na infancia, a historia do Bocas, o Cibrán e o Milhomes, encerrado no cuarto día e noite, reconstruíndo con palabras (as vellas palabras da tribo) o universo da infancia, o territorio da patria, tal que dicía o poeta Rilke e el gustaba tanto de repetir? Vellas palabras da tribo que en gran medida eran as palabras da memoria, da lealdade a si mesmo (reconstrución), e as palabras das tribos todas que alén mar existían (e resistían).

A esmorga é un produto desa Galicia exterior, da Galicia que existía e resistía nos anos difíciles da posguerra, a enerxía vital dun pobo que, mesmo dende a distancia, reivindicaba a súa condición de tal e se reafirmaba na palabra, producindo creacións literarias, artísticas, de expresión colectiva (tamén formas e institucións de afirmación política). Aínda na traxedia do exilio, condenada ao desarraigo do desterro, Galicia estaba viva, extraordinariamente viva neses momentos, no pulo das xentes do común, das que o escritor alimentaba a súa obra. Velaquí unha boa liña de investigación para a historia da nosa literatura. Quen son antes: os escritores (os creadores) ou as audiencias que os avivan e os reclaman?

A narrativa galega contemporánea posterior á guerra civil constrúese (reconstrúese, deberíamos dicir) sobre tres esteos, tres ríos caudalosos que se complementan, a saber: a obra de Álvaro Cunqueiro, recuperado para a nosa lingua a partir de *Merlín e familia* (1955); a obra de Ánxel Fole (*Á lus do candil*, 1953) e *A esmorga* de Eduardo Blanco Amor. A xeito de complemento, referente da etapa anterior, están a obra de Castelao e de Otero Pedrayo; e como continuación, tamén complementaria, a de Neira Vilas (*Memorias dun*

nenho labrego, 1961) e a chamada Nova Narrativa, que xa é unha xeira nova. Mais os alicerces desa recuperación son as tres anteriormente citadas: unha delas (certamente capital) a novela de Auria, continuada despois coas entregas d' *Os biosbardos* (1962) e *Xente ao lonxe* (1972).

Cinquenta anos despois da súa primeira edición en Buenos Aires, lembramos un dos textos básicos da nosa literatura contemporánea, produto da Galicia no exilio, a Galicia resistente, tamén unha das obras máis abertas, renovadoras, ambiciosas e esixentes do noso catálogo histórico, referencia fundamental para todo o que veu despois.

Lembraba Blanco Amor en 1974:

“Ás veces voltaba sobre das páxinas que levaba escritas e lía en voz alta para sentir a súa musicalidade, o ritmo do idioma que medraba, e non me gustaba, e veña voltar atrás, unha vez e outra vez. Hai partes que teñen cinco e seis redaccións, ata que atopaba o que buscaba. Unha cousa é o idioma no seu estado popular e outra o idioma literario. Ata hai pouco non se podía dicir que Galicia tivese un idioma literario de certa altura, andaba espallado, esvaído, sen fixar nunha *koiné* imprescindible. Esta é a laboura dos escritores. Os escritores teñen que ir construíndo a lingua, sen perder de vista a fala viva do pobo [...]. Cada libro é un problema [...] *A esmorga* foi unha longa loita na soidade... ■

Maruja Mallo (Viveiro, 1902-Madrid, 1995) é unha figura sobranceira da plástica galega. Vencellada inicialmente ao surrealismo, formada en París nas tertulias de André Breton e Paul Éluard, e relacionada cos autores españois da Xeración do 27, exiliouse á Arxentina en 1936, onde entrou en relación cos creadores da resistencia republicana e o galeguismo.

Eduardo Blanco Amor fotografouna deste xeito en Buenos Aires nos anos 50.

A Fundación Caixa Galicia ofrece estes días unha importante mostra representativa da súa obra

